

להתמודד עם בעיותיו בהווה ולעתידי לבוא. הקטע המסיים של הספר היפה והמשכנע הזה סוגר את המעגל של תחילתו:

"פתחתי את השער של משפחת כהנוב. עמדתי במקום שסשה ישב כשראה אותי בפעם הראשונה. הושטתי את ידי דרך הגדר כמוהו. הרגשתי את חוסי הברזל שהרגיש. הסתכלתי ממול באלכסון. ראיתי אותי מופיע כריצה מרחוב החייל עם ג'ינס קרוע וברך מדממת. חיכיתי עד שהתקרבותי. שאלתי בלי קול: "ילד, מה קרה לך?" (167).

לקריאה נוספת

אורי אורלב, "ראש העיר תן לשיר", בתוך: **תור הכנפיים**, ת"א, 1981.
מנחם רגב, "התמודדות עם המוות בספרות ילדים", בתוך: **בדרכי הספרות לילדים**, חיפה, 1985.
מנחם רגב, "אף אחד לא רוצה, אבל יש ברירה?", בתוך: **חברה ורווחה**, רבעון לעבודה סוציאלית, מרץ, 1987.
הרצליה רז, "האם ספרים יכולים לנחם בזמן אבלות?", בתוך: **ספרות ילדים ונוער**, מאי, 1984.
מירי ברוך, "דרכי העיצוב של נושא המוות בספרות ילדים", בתוך: **ילד אז, ילד עכשיו**, ת"א, 1991.
אדיר כהן, "אבא כל הזמן" (סיוע בהתמודדות עם נושא המוות), בתוך: **סיפור הנפש**, חלק א', ת"א, 1990.

על צפור העץ וכמה מאפיינים מרכזי כתיבה של רוני גבעתי

מאת: הרצליה רז

כמה שנים אני עוקבת אחרי פירות יצירתה של רוני גבעתי ומנסה לנסח לעצמי את הסימנים המייחדים אותה. בכל הספרים שקראתי היתה גושפנקא אישית בולטת. זו התגבשה מאד בספרה **צפור העץ**¹.

במאמרי זה אנסה לסמן כמה מאפיינים טיפוסיים לדרכי הכתיבה של יוצרת זו. את ספרה **מישאלות חורף**² היא פותחת במילים: "בלילה שמעתי רחש גשם ראשון. כמו מישהו שמחכים לו ובא ומתדפק בהמון צעדים קטנים, ולו ריח זך ורענן".

את **ברבורים מאגם אחר**³ היא פותחת כך: "רק אתמול הגיעה לכאן והגשם מצדה השני של זגוגית החלון מכה, מתפתל בשבילים כמו דמעות, כאילו גם הרחוב מתיפח בלי קול".

בילדת האפרסמון⁴ בעמוד הראשון "אחי חוני נעלם. אתמול עוד רדפתי איתו אחרי שועל צהבהב בנחל והקשבתי כשסיפר לי על טובי ואשמדאי. כבר אור שקיעה בחלון, דרורים עפו אל התאנה לשנת לילה".

ובצפור העץ¹... "להיפרד מפינות מוכרות, מצמחים, מציפורים, לעזוב את קן ההורים שנשארתי בו לבדי, שהעדפתי להתרחק ממנו".

נדמה לי שהמשפטים הללו מייצגים כל אחד מן הספרים ואת ייחוד כתיבתה של רוני גבעתי. בכל אחד מארבעת הספרים הגיבורה, נערה מתבגרת, רגישה, המתייחסת לטבע התייחסות מואנשת.

הטבע - הריחות, הצבעים, "הקולות" של גשם ושרב, של בעלי-חיים, צמחים, של שינויי אור-צל כל אלה ממלאים תפקיד מרכזי ביצירותיה.

עולם החושים של הגיבורים רגיש לכל שינוי במציאות הצבעונית הרב-גונית של החוץ והוא משקף את עולמן הפנימי. באמצעות תיאור של בעל-חיים, צמחים, צבעי-אדמה ושמיים בונה רוני גבעתי את המירקם של הנפשות הפועלות ביצירותיה.

התפישה הרומנטית של היוצרת, משתמשת במראות, בריחות ובצבעים גם כמטאפורות לחיוניות הפנימית של דמויותיה וגם כעולם מואנש ומונפש לעצמו.

"הגשם" בפתיח של **משאלות חורף** הוא יצור חי בעל נוכחות כשלעצמו "בא ומתדפק בהמון צעדים קטנים" אך הוא גם מציין הלך-נפש של גיבורת-הסיפור.

בברבורים מאגם אחר ישנה הנפשה של הגשם שמעבר לחלון "הגשם... מכה בשבילים..." אבל הוא גם "כמו דמעות... כאילו גם הרחוב מתיפח בלי קול".

תחושת הבכי של גיבורת-הסיפור שהוא גם הלייט-מוטיב של היצירה כולה... מוצב במשפט אחד של חוץ ופנים. הגשם בחוץ הוא גם הבכי העצור בפנים.

השימוש בריאליה ובמטאפורה בו-זמנית, הוא אחד מסימני ייחוד כתיבתה של רוני גבעתי והוא מתממש **בצפור העץ** לא רק בתיאורי נוף-נפש מפורטים, אלא בהוויה החושית-אישית ופנימית של הגיבורים.

בצפור העץ (דף 46) "היא מגששת באפלה, צעד ואדמה, צעד ואדמה. שלוחות של חושך מזדחלות אליה מכל צד, עכבישיות ודביקות. החושך מלא עינים שרואות אל תוך הגוף והמוח להפסיק לחשוב. להספיק להגיע לדלת לפני שיזנק, בקפיצה אחת".

צפור העץ הוא ספר מלא צללים, בתיה (הגיבורה הראשית) מצויה בעולם של שתיקות וצללים. טוב לה להיחבא במקומות מוצלים. לכן היא מחפשת מחבוא ליד האגם.

גם יתר הדמויות חיות בתוך עולם צללים. חיים, הדוד, חי כמו שושנות-המים שהוא מגדל בתוך הבוץ. חיים, שהידיים שלו מחוספסות כמו גזעי-עץ והוא מכבד את שתיקותיה של בתיה, כי הוא בעצם שתקן כמוה - גם הוא איש צללים. הקורא אינו יודע עד סופו של הסיפור מדוע ואיך הוא כמו שהוא. מדוע הוא חי לבדו?

מה הם חייו בתוך הקיבוץ שהוא חבר בו? מדוע דווקא הוא מוכן לעזור כל כך? איך הוא מבין את כולם?

הסיפור הקטן על הצלת הפינה של שושנות-המים בתוך יבוש האגם אמור לבאר את עולמו הפנימי של נותן החיים, ששמו חיים. אך הצל לגבי אישיותו גדול מן האור הקורן מתוך אישיותו.

תום חולה האסטמה וחנה אמו חיים בצל מחלת-הנפש של האב ניצול השואה. רוני גבעתי עוסקת ביצירותיה בדמויות דחויים, כאלה החיות בצל. ברומן **ילדת האפרסמון** היא מקדישה הרבה דפים לדמותו של חוני, האח הנידח, המוזר החי בתוך צללים של כת אחרת, של מציאות שונה מההווי המשפחתי של הגיבורה המספרת, אביטל.

במישאלות חורף ישנה גלריה שלמה של אנשים דחויים בקיבוץ והם חיים בצל המוות והסבל. **בברבורים מאגם אחר** הגיבורה חיה בעולם פיזי זר והיא בודדה בתוך מציאות חדשה לה, מופנמת, ילדת צללים.

חזרות ה"אור-צל" **בצפור העץ**, על כל גוניהם, הם הלייט-מוטיב המוסיקלי של הספר הזה. המיצולל החזותי והרגשי של אור וצל מצטרפים ליסוד מרכזי נוסף ביצירותיה של רוני גבעתי. ליסוד השתיקות. **בצפור העץ** יש ריכוז עצום של "אמירות שותקות".

בארבעת הספרים שהזכרתי, וגם באחרים, היוצרת עוסקת בדמויות מופנמות, שתקניות. במקום דיבור חיצוני היא מארגנת דיאלוגים פנימיים, מין שיחות נפש של הגיבורות. שיחות בינן לבין עצמן. אך גם השיחות האלה נרשמות בשורות קצרות, קטועות. דיאלוגים ממש, קטועים, קצרצרים.

בצפור העץ (דף 18) מדברים תום ובתיה. "מפריע לי" "תני אותה" "היא שלך?" כשבתיה מדברת ואומרת משפט ארוך יותר, הוא קטוע וגדוש בשלוש נקודות "לא. אבל אם אתה תום... אולי נפל לך..."

הגיבורות של רוני גבעתי בעלות כושר הסתכלות מדוקדק. הן סקרניות להבין את הזולת, מקשיבות לצלילים ובני צלילים בנפשות האנשים שבסביבן מסיקות מסקנות מטבע האדם לטבע הדומם ומן הטבע רב-הפנים הן מסיקות לגבי טבע האדם.

תוך הסתכלות, הסקת מסקנות, הקשבה דקה מן הדקה ודיון פנימי קפדני ובלתי מתפשר, הן גדלות ומתבגרות.

שלושת הספרים: **ברבורים מאגם אחר**, **משאלות חורף וצפור העץ** הן נובלות שהתרחבו. רק **בילדת האפרסמון** יש קווים יותר ברורים של רומן.

בכל אחד משלושת הספרים יש גיבורה ראשית אחת בלבד ודמותה הולכת ומתפתחת תוך כדי סיפור. גיבורי המישנה מתוארים רק בקווי מיתאר כלליים והם מתפקדים (כמו בנובלה) כמסייעים להבנת הדמות הראשית. דמויותיהם ועולמם החיצוני והפנימי - מרומזים בלבד.

רק **בילדת האפרסמון** יש דמויות-מישנה שמתפתחות לגיבורים בעלי ייחוד משמעותי עצמאי.

ענין "החברות" (חברות חד-מינית וחברות דו-מינית) קיים בסיפורים והוא מהותי לגבי גיל-הנעורים, שהוא גילן של הגיבורות וגילם הפוטנציאלי של הקוראים.

באמצעות חברות לומד המתבגר להבין את עצמו ומתמודד ביחסו ל"חברת-השווים". החיפוש אחר חברות, הרתיעה ממנה, הוויכוח הפנימי עם הצורך הזה, המאבקים להשגת קשר עם הזולת, כולם מופיעים בסיפוריה של רוני גבעתי.

תוך קריאת הספר **צפור העץ** נסיתי למצוא משמעויות סמליות לשמות שבספר. "חיים" הדוד הנפלא והמקשיב של בתיה הוא בעל כוח חיים פנימי. הוא עוזר, נותן חיים חדשים לבתיה, לחנה ולתום ומצליח להציל את שמורת הטבע האהובה שלו. אגב, גם בסיפורה של חיה שנהב **ילדה מן הגשם** מצוי גיבור צנוע ואוהב, המציל את הילדה שאינה מדברת, ושמו חיים.

חנה, אמו של תום נאבקת למען חיים למשפחתה (לבעלה חולה הנפש ולבנה חולה האסטמה) והיא מזכירה לי את סיפור **חנה ושבעת בניה** (האם הנאבקת על טוהר היהדות ועל אצילות נפשם של בניה).

בתיה מדומה לצפור שבורת כנף, כזו שמצאה ליד האגם. בפסיכואנליזה מסומנת הצפור כ"סופר-אגו". הצפור היא סמל למצפון. בתיה היא מרכז המצפון בסיפור; היא חולת מצפון.

לאנשי "האגו" - ילדי הפנימייה, הרופאים, המחנכים וכל שאר האנשים הרגילים, קשה להתמודד ולהבין את היסוד "הציפורי" שבבתיה ובאנשים הדומים לה.

בתיה מתקשרת לתום ולחנה משום שהם ידועי סבל כמוה, הם יוצאי-דופן כמוה. עולם מצפונם מצווה עליהם להתמודד עם הסבל, כמוה.

בתיה, הנערה המתבגרת, מנסה לבנות גשר אל ילדי-הפנימייה באמצעות נרדה חברתה לחדר.

בשם נרדה, טמונים יסודות אמביולנטיים. יש בה נרד (שהוא סמל לניחוח מופלא) ויש בה יסוד של רודה (שלטת, שתלטנית) ואולי גם מה שהוא דבשי מיסוד רדיה (רדית דבש).

נרדה עסוקה בסודות משל עצמה, מופנמת כמעט כמו בתיה. שתיהן מגששות אחרי קשר.

בסיפור ישנן הרבה "שתיקות מגששות" בין שתי הנערות. נוצר ביניהן גשר של "שתיקות השווים".

הצבעים והצלילים של תיאורי הטבע של רוני גבעתי עשויים כמו תחרה רקומה והם הזכירו לי את הסיפור של עמליה כהנא-כרמון "במעלה הבופור". ריקמת הצבעים והצלילים, התחרה שמבעדה נרקם הסיפור, דומה. גם המונולוגים הפנימיים המארגנים את העלילה מזכירים את דרכי הסיפור של עמליה כהנא-כרמון.

הזכרתי כבר את סיפורה הנפלא של חיה שנהב **ילדה מהגשם**⁵ בסיפור הזה מרפא חיים המזדקן את הילדה מן השואה באמצעות סבלנות אינסופית ואוהבת, ובאמצעות מבנה סודי שהוא מקים לה ברפת. מין מבצר מקש, חדר לפנים מחדר, בונקר כמו חממה.

הילדה מהגשם מבריאה בתוך החממה של אהבה וביטחון. אביו של תום, ניצול השואה, אינו מבריא בתוך מבנה דומה שחנה מקימה לה ברפת. אפילו בחממה שנבנתה למענו כבונקר, כמו מיסתור, הוא לא מצליח להתקיים, ומת.

המוות הוא אורח משמעותי בסיפורה של רוני גבעתי, הוא חלק מהמידקם העלילתי והוא מציאות נפשית דומיננטית בחיי גיבורותיה.

רוני גבעתי שייכת לזרם המודרני של ספרות-הילדים בארץ. היא עוסקת באישי ובייחודי שבחיי גיבורותיה ואינה מסתירה מהן ומקוראיה את הצללים שבחיים. נסיתי להציב כמה סימנים לעוצמה הפיוטית הקיימת ביצירות של רוני גבעתי; אני מקווה שבכך פתחתי עוד חלון לקריאה מהנה בהן.

ביבליוגרפיה - ספרי רוני גבעתי

1. **צמר העץ** (איור: חלה חבקין) הוצאת הקבוץ המאוחד (אין שנת הוצאה)
2. **משאלות חורף** (איור: חלה חבקין) הוצאת ספרית פועלים 1993
3. **ברבורים מאגם אחד** (איור: אבי כ"ץ) הוצאת ספרית פועלים 1989
4. **ילדת האפרסמון**. הוצאת עם עובד. 1995
5. **גנבים בכפר מאת: חיה שנהב**. הוצאת עם עובד 1984